

In den Wäldern sind Dinge, über die nachzudenken, man jahrelang im Moos liegen könnte. (Franz Kafka)

Laat je in deze rubriek verwonderen door grappige, indrukwekkende en leerrijke boswaarheden uit het verleden. Eigen bijdragen en ideeën zijn steeds welkom op het redactieadres!

Zwartwerkers laten sporen na

SARA ADRIAENSSENS, Vrije Universiteit Brussel

Bij het intreden van de zomer worden er in vele Vlaamse families wekelijks barbecues georganiseerd. Hiervoor zweren de meeste Vlamingen nog steeds bij houtskool. Maar waar heeft deze brandstof haar oorsprong? Werd ze in het verleden ook voor andere doeleinden aangewend? En hoe en door wie werd en wordt houtskool geproduceerd?

Uit het goede hout gesneden...

Afhankelijk van de houtsoort werd houtskool in het verleden in Europa gebruikt als tekenhoutskool vanaf de oude steentijd, als brandstof voor primitieve sidurgie uit ijzererts vanaf de ijzertijd, als brandstof voor kalkproduc-

Opbouw van een houtskoolmeiler. © Ecomusée du Viroinval

Een meiler wordt aangestoken door brandende houtskool in de schouw te geiten.
© Ecomusée du Viroinval

tie en loodontginning, en als brandstof in keukens of als verwarmingselement voor vuurwagens in de late middeleeuwen. Bovendien was de stof tot 1918 een belangrijk bestanddeel voor het maken van buskruit.

Er is een tijd geweest dat houtskool zeer belangrijk was om energieredenen. Sinds de opkomst van steenkool in de 19e eeuw heeft deze stof echter geleidelijk aan belang verloren. Hoewel er vandaag nog steeds bedrijfjes bestaan waar houtskool op kleine schaal ambachtelijk wordt geproduceerd (bv. in de Ardennen), wordt het grootste deel in ons land geïmporteerd.

Meilers: van hout tot houtskool

Houtskool wordt geproduceerd door hout te verhitten op een manier waarbij slechts een kleine hoeveelheid zuurstof kan toetreden. Het resultaat van dit proces is een droge gelijkmatige stof, die nagenoeg uit zuivere koolstof bestaat en die beter brandt dan het uitgangsmateriaal. Het grootste deel van het hout verbrandt immers niet maar 'verkoolt'.

Vandaag wordt houtskool geproduceerd in gesloten vaten, die door een uitwendige warmtebron worden verhit. Vroeger zweerde men bij de 'meiler', de oudste constructie om houtskool te bereiden. Dit instrument verbruikte 5 tot 8 kubieke meter hout voor de productie van 1 ton houtskool. Om praktische redenen werd zo'n meiler dan ook opgesteld aan de rand van het bos.

De globale opbouw van een meiler was de volgende. Hakhout werd, met voldoende tussenruimte, gestapeld langs een centrale, met hout opgebouwde, schoorsteen. Om het hout af te sluiten van de buitenlucht, werd het bedekt

Vanonder het mos

met aarde en zoden. In de schoorsteen werd brandende houtskool gegoten om de oven te ontsteken. Nadien werd de asse gezeefd en de houtskool getransporteerd in zogenaamde 'coolmanden'. Uiteindelijk werd de houtskool in verschillende maten verkocht door handelaars op houtmarkten.

Meilers bestonden in allerlei vormen en maten, met specifieke verschillen in de opbouw en werking. Het is echter moeilijk uit te maken of deze verschillen al dan niet streekgebonden waren of zijn.

Zwartwerkers

De mensen achter dit procédé waren de 'kolenbranders', vaak mensen die aan de rand van de samenleving leefden. Met al die zwarte roet en asse die tijdens de bewerking vrijkwamen, was dit immers geen proper werkje. Een getuigenis uit 1911 bij de houtskoolproductie in het Schwarzwald luidt: "Het toezicht op een brandende mijt vereischt groote zorg en is ook niet buiten gevaar, daar de werkman dikwijls op den mijt moet klauteren, waarbij hij de kans belooft in zijn eigen werk te verbranden".

Volgens een recentere brander is het werk niet zwaar maar wel lastig: "De ovens geven nooit respijt. Zeven dagen op zeven nachten dicteren zij het ritme van je leven". Men kan veronderstellen dat het leven van deze 'zwartwerkers' niet altijd even rooskleurig was...

Kolenbranders verplaatsten zich van bos tot bos, afhankelijk vanwaar ze werden ingehuurd of waar hun meilers zich bevonden. Dezelfde plaatsen werden immers steeds opnieuw opgezocht, omdat de bodems er zich door veelvuldig gebruik beter toe leenden. Aangezien het ganse proces soms dagen in beslag nam, huisden ze in de actieve periode (lente tot herfst) met vrouw en kinderen in tijdelijke hutten. Deze kolenbrandershutten hadden een geraamte uit hakhout en waren bedekt met zoden, gras of varens.

Hoewel dit procédé in Vlaanderen in onbruik is geraakt, treffen we in onze Vlaamse bossen nog restanten aan van meilers uit verschillende periodes: het Zoniënwoud, Meerdaalwoud, Zoerselbos,... De activiteit werd in deze bossen zowel gerelateerd aan sidurgie als aan export van houtskool. De restanten van deze meilers en de houtskool die eruit wordt gerecupereerd zijn waardevol. Het leert ons zaken over de invloed van houtskoolgebruik op de vegetatie, over de periode waarin de meiler werd opgebouwd, de houtsoorten die daarvoor werden gebruikt en de beheertechniek (bv. hakhout) die op dat moment werd toegepast. ■

Houtskoolbranders voor hun hut. © Bossen in Vlaanderen (1993)

Kolenbrandersfamilie. © Het ideaal (18/3/1911)

Met dank aan Ilse Boeren en Elie Desmet

Verdere info

sara.adriaenssens@vub.ac.be

